

BESZÉLGETÉS SZOMJAS GYÖRGGYEL

„Szabad embereket fényképezünk”

MORSÁNYI BERNADETT

SZOMJAS GYÖRGY KONCERTFILMET KÉSZÍTETT A NEMZETI SZÍNHÁZBAN TELT-HÁZZAL JÁTSZOTT BETYÁRJÁTÉK CÍMŰ DARABBÓL. A FILM PREMIERJE 2019. DECEMBER 9-ÉN VOLT A CORVIN MOZIBAN.

• A darab és a koncertfilm fő mottója, „A mi gonoszaink is vannak olyanok”, vagyis a betyárok is vannak olyan beleválók, mint a westernhősök, de feltételezem nem ezzel a gondolattal győzted meg Vidnyánszky Attilát, hogy otthont adjon az előadásnak a Nemzeti Színházban.

Halmos Béla révén ismertem a debreceni PG csoportot, s Vidnyánszky Attila rendezte a *Világvége szerelem – Kortárs keseredés a PG csoport dalaiból* című előadást, amit én vettem fel. Aztán 2011-ben Vidnyánszky készített egy filmet, *A szarvassá változott fiút*, s megkértek, hogy nézzem meg vágás szempontjából. Jantyk Csaba volt a film producere, aki egyik producere a *Betyárjátéknak* is. At-

tila felajánlotta, hogy rendezek a Nemzetiben, csak kétszer beszélünk, először, mikor megállapodtunk, aztán miután eljött a főpróbára, s javasolta, hogy legyen több bejátszás, vetítés, én meg mondtam, hogy rendben. A *Betyárjáték* az elmúlt három év egyik legsikeresebb produkciója lett, végig teltházzal játszottuk. Több mint húszezer nézőnk volt mostanáig, sok helyen bemutattuk a darabot, a Művészetek völgyében, Zalában, Debrecenben, Hajdúnánáson, Szatmárnémetiben. Ez egy speciális felépítésű koncertfilmszínház vetítéssel, tánccal, árnyjátékkal. Nagyon szeretem Ferenczi György művészetét, *A Nap utcai fiúk* (2007) zenéjét is ő szerezte. A *Rackajam* együttes műsorában a *Betyárjáték* dalai 90%-ban szerepelnek, a népdalokat, s a *Tetovált lányt* a *Kopasz-kutyából* (1981) játszották a koncertjeiken. Mondtam Gyurinak, hogy egy nóta kéne még a darabba – ezzel nyitjuk az előadást – a *János vitéz* eleje, „Tüzesen süt le a nyári nap sugára...”, mert szegény Jancsi azért lett betyár, mert a juhok elkóboroltak, a gazda pedig kiverte a balhét.

• *De Jancsiból János vitéz lesz, s elkerül Tündérországba, a betyárok többsége viszont akasztófán végzi.*

Igen, mégis, azt gondoltam, innen el lehet indítani a történetet, mert az előadás lehet egy betyár története, de akár a betyárság krónikájaként is értelmezhető. Az előadásban kiemelt betyárokkal a történeti korszakok is jelölve vannak, az 1848 előtti időszak, 1848 Rózsa-

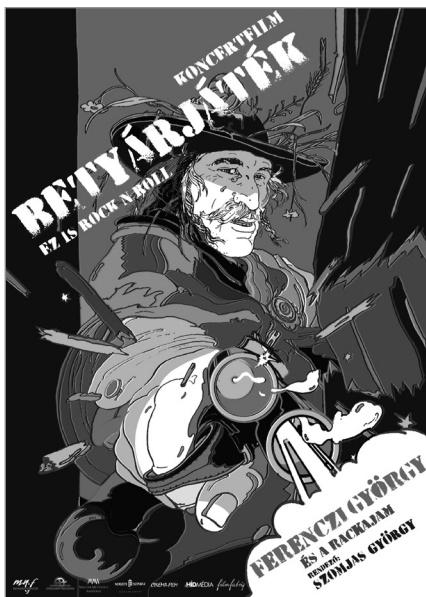
Sándorral, majd a betyárvilág alkonya Jáger Jóska nótájával. Az igazi vége a betyárságnak az, amikor egy betyár a sajátjára támad, Jáger el akarta venni egy pásztornak a szűrét, erre a juhász agyonvágta. Ez a kedvenc jelenetem az előadásban, nagyon jól csinálják a táncosok. Végső Miklós – a Magyar Állami Népi Együttesnek volt a szólótáncosa húsz évig – és Szabó Szilárd játszik az árnyjátékban, marha jó, ahogy Szilárd leborul a sámliról. A legszebb jelenet pedig az, amikor a bús magyarok isznak a kocsmában, s a tánc megindul.

• *Miért érezted fontosnak, hogy filmet készíts a darabból?*

Nagyon jó hangulatban, baráti légkörben játszottuk a darabot. Úgy voltam vele, ha már ennyi jó táncost összehoztunk, sikeres volt az előadás, a nézők szerették, akkor jó lenne filmen is megörökíteni. Négy évig tartott, amíg összehoztuk, pedig nem drága produkció. A táncházat nagyon szerettem, de zavar, ha egy népi együttes a színpadon táncol. A *Vagabond* (2003) című filmemben van egy táncscsoport, de mindig csak hátulról, a rivalda felől lehet látni őket. A *Betyárjátékban* a zenekaré a főszerep, őket állítom középre – oldalra szokás helyezni őket –, filmes ötlet volt, hogy legyen egy vászon, amire szemből vetítünk, hátulról pedig árnyjátékra használjuk. Ahogy nem szeretem a táncegyüttest a színpadon, úgy a musicalt sem. A rockoperát is mesterkéltnek találom, az igazi rockzenében dalciklusok vannak, vagyis egy témára, egy gondolatkörre egymástól lényegében független dalok sorakoznak, nincs egy komolyabb dramaturgiai ív. Kovács Norbert „Cimbi” koreográfussal azt találtuk ki, hogy idősebb táncosokkal dolgozunk. Szabó Szilárd és Végső Miklós 1975-ben végzett Tímár Sándor első néptánc-tagozatos osztályában. Ma már mindannyian együttesvezetők, saját stílusuk, világuk van. Az előadás koreográfiáját felépítettük, de a táncosok döntötték el, hogy ki, mikor lép be, mit táncol; nagyon élvezték.

• *A filmben több inzert szerepel, például: soha se kerüld ki a hóhér kötelét; tiszta szívvel; te meg babám, elmehetsz a fenébe!; majd megmondom, hogy ki vagyok; éljen a magyar szabadság, éljen a hazal; haza ne várjatok soha; tízezer pengő összeget tűz ki.*

„A próféták szavai a metrók falaira vannak felírva.” Ezek a hangsúlyos

BÁNYAI ISTVÁN GRAFIKÁJA

mondatok, amik az adott pillanatot, dalt kiemelik, játékosan aláhúzzák a jelene- tet. Szeretek feliratokat elhelyezni – ez minden filmemre igaz –, a képek kime- revítését is szeretem, az elidegenítő ef- fektust, „viszünk és megállítunk”, „mu- tatunk és rejtünk”.

• A film plakátján ikonikus színészed Djoko Rosić látható, s az „ez is rock 'n' roll” felirat olvasható.

A rajzot Bányai István világhírű grafi- kus tervezte a *Talpak alatt füttyül a szél* című filmhez 1976-ban, csak a felira- tokat változtattuk meg. Kardos Ferenc *Hajdúk* (1974) című filmjét egy évvel a *Talpak alatt füttyül a szél* előtt forgatták a Hortobágyon. Akkor ismertem meg Djokót, mellékszerepet játszott a film- ben. Zentán született, gyerekkorában tudott valamennyire magyarul. Nagyon jó ember volt – ez a külseje alapján nem látszik elsőre –, ezért a *Rosszemberek*- ben jóembert csináltam belőle, betyár- ból csendbiztos lett.

• Az előadásba korábbi játék- és doku- mentumfilmjeidből is vágtál be részle- teket, meghatározó élményeid, '56 és a rock and roll is megjelenik. Hogy érzed, minden művészetedet meghatározó elemet sikerült beemelni a *Betyárjá- tékba*?

Igen, sok mindent bele tudtam ten- ni, de itt alapvetően egy rock koncer- tet látunk, ami elindul, megy, véget ér. Hogy valaki észrevesz-e összefüggést, vagy felfedezi a filmjeimre jellemző motívumokat az részletkérdés.

A lényeg, hogy szól a zene, a **Betyárjáték**

táncosok táncolnak, s az egésznek len- dülete van. Sikerült a rock'n'rollt és a népzenei összefésülni, amire már régen készültem. A rock eleinte pesti belvárosi zene volt, Illés Lajos az Eötvös Gimná- zium zenekarában játszott, a József At- tila Gimnáziumban voltak a legnagyobb tánc menetek, Kóbor Jancsi az építész karra járt. Pesti értelmiségi brancs volt az egész *Illés, Omega*. A rock a '60-as évek során kezdett szélesebb körben elterjedni, akkor jött be a prolirock, a *P. Mobil*, s akkor már vidéken is zenekarok alakultak, jöttek az örületes fesztiválok igazi őrzőgéssel, már nem az a jólfésült buli ment. A Bercsényiben az *Illés* ze- nekar koncertjére még öltönybe kellett bemenni, vannak nyakkendő- s fotóim Bródy Jancsiról. A '70-es évek elején alternatív zenekarok alakultak. Cseh Tamás, a *Syrius* együttes, akik jazzrockot játszottak. A *Kex* a rocknak egy furcsa, improvizatív, nagyon eredeti válfaját csinálta, ezért is szerettem dolgozni ve- lük. Baksa Soós János elénekelt József Attila *Betlehemi királyok* című versét, ez volt az első klasszikus magyar vers, ami a magyar rockban megjelent. A *Három király mi vagyunk* (1969) című filmem- ben ezt rögzítettem, addig nem létezett ilyen, s akkor mondtam Jancsinak, hogy csinálja meg a *Tiszta szívvel*, s *A hetedik* című verset is. Sebő Feri pont akkor, töl- lünk függetlenül játszottta ezeket a ver- seket. Sebő is a '60-as, '70-es évek for- dulóján indult el az énekelt versekkel, amikor a magyar népzene felé fordult, már jóban voltunk. A Ba-

lász Béla Stúdióban vezetőségi tag vol- tam, s közelről láttam, hogy a dokumen- tumfilmjeinkkel falakba ütközünk. Volt olyan filmünk, aminek már a muszterét elvitték, és soha többé nem látta sen- ki. Akkor határoztam el, hogy teljesen mást fogok csinálni, arra jutottam, hogy ha magyar populáris filmet akarok ké- szíteni, akkor vissza kell nyúlnom a gyökerekhez, a folklórhoz. A betyárfilm őstípusa lehet egy szórakoztatófilmnek a legendák és a kalandok miatt. Meg- próbáltam ugyanazokat a nyomokat be- járni, mint Sebőék. Elmentünk Erdélybe, Berettyóújfaluba gyűjteni, felkerestem Szűcs Sándor néprajzkutatót, aztán megírtuk a *Talpak alatt füttyül a szél*. Feri kitalálta, hogy a főcím dala a *Kiszáradt a tóból mind a sár, mind a víz* legyen. Fel- mentünk Martin György népzene-kuta- tóhoz, felnyúlt a könyvespolcára, levett egy kötetet. 76 strófa volt erre a dalra, s ebből ki tudtam választani azt a négyet, amit végül használtunk.

• 2019-ben milyen üzenetet hordoznak a betyárok?

Egy Godard idézettel válaszolok: „a filmhez az is elég, ha szabad embereket fényképezünk.” Ez az idézet abszolút érvényes a betyárokról, de rám is, min- den filmem a kitörésről szól, vagyis ke- resem a szabadságot.

• Ez most is igaz?

Igen, mert csak olyan munkát vállal- lok, amit szívesen csinállok, most példá- ul portréfilmeket készítek olyan embe- rekről, akik az életműjükkel létrehozta- valami szépet (mint Sebő Feri, Kobzos Kiss Tamás vagy Juhász Zoltán dudás), mert aki megvalósít valami szép dolgot, az megvalósítja a szabadságot is.

• Neked sikerült megvalósítanod a sza- badságot?

Igen, mert még most sem vagyok befogva, azt csinálom, amit szeretek. Nemrég készültem el három portré- filmmel, az egyiket társadalmi mun- kában csináltam. Dénes Zoltán opera- tőrrel ingyen dolgoztunk, de örömmel, mert olyan emberekkel forgattunk, akiket nagyon szeretünk. *Egy pár tánc* a film címe, a *Betyárjáték*ban is szereplő Szabó Szilárd és Németh Ildikó tánc- sokról szól. Juhász Zolival Gyimesben forgattunk, múlt héten fejeztem be a *Vujicsics 45* című filmemet, az NKA építész kollégiuma pedig egy építész- sorozattal bízott meg. Most nagyon sok a munkám, de a biciklit tekerni kell, kü- lönben leesünk róla. •

EÖRI SZABÓ ZSOLT FELVÉTELE